

Öğrenme Kuramları ve Hemşirelik Eğitime Yansımaları

Learning Theories and Reflection to the Nursing Education

Burçin IŞIK*, Emine ŞENYUVA**

İletişim / Correspondence: Burçin Işık, Adres / Adress: İÜ Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu Abide-i Hürriyet Cad. 34381 Şişli/İST Tel: 0212 4400000/27150 Fax: 0212 2244990 E-mail: burcev@istanbul.edu.tr

ÖZ

Öğrenme, yaşamboyu devam eden ve davranışta kalıcı değişiklikler oluşturan bir süreçtir. Öğrenme kuramları, sözü edilen davranış değişikliklerinin nasıl meydana geldiği ve geliştiği konusundaki varsayımlar olup; düşünce, davranış, değer ve tutumların anlaşılmasını, kavranmasını sağlar.

Hemşirelik eğitim programlarında da, hemşire eğitimcilerin farklı sosyo-kültürel özelliklere, deneyim ve becerilere sahip bireylere, farklı konularda eğitim vermek zorunda oldukları dikkate alınrsa, farklı öğrenme kuramlarından yararlanmaları kaçınılmazdır. Bu nedenle, gerek sağlıklı/hasta bireylerin eğitiminde, gerekse hemşirelik öğrencilerinin eğitiminde rol oynayan eğitimcilerin, öğrenme kuramlarını bilmeleri ve uygulamaya geçirmeleri bir zorunluluktur.

Bu doğrultuda ele alındığında makalede, öğrenme kuramlarının temel ilkeleri incelenerek, bu kuramların hemşirelik eğitimine yansımaları tartışılmış, hemşirelik eğitim programları düzenlenirken/yapılandırılırken dikkate alınması gereken noktalar açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öğrenme, kuram, öğrenme kuramı, hemşirelik, hemşirelik eğitimi.

ABSTRACT

Learning is a process that continues during life long and forms permanent changings in behavior. Learning theories are assumptions about how these changings occur and develop in behavior. And also by this theories; thoughts, behaviors, values and attitudes can be understood.

It is urgent to use different learning theories in nursing education programs because of nurse educators' educate students who have different socio-cultural characteristics, experiences and skills. Therefore educators who play role in education process of nursing students and healthy/ill individuals must know learning theories and reflect to practice.

In the light of this explanations, in this article it is argued that the principles of learning theories and their reflection to the nursing education and also basic principles are considered while restructuring/creating the nursing education programs.

Key Words: Learning, theory, learning theory, nursing, nursing education.

GİRİŞ

Öğrenme, yaşam boyu devam eden ve davranışta kalıcı değişiklikler oluşturan bir süreçtir. İnsan, biyolojik yapısı ve özellikleri ile öğrenmeye hazır olarak dünyaya gelir. Yürümekten karmaşık sorunları çözmeye, felsefi düşünmeye kadar çeşitli davranışları öğrenme yoluyla kazanır. Bir başka ifadeyle insanın öğrenme yeteneği, onun davranışlarının sürekli değişmesine ve

gelişmesine olanak sağlar (Cüceloğlu 2002; Fidan ve Erden 1997; Taşocak 2003a). Öğrenme kuramları, sözü edilen bu davranış değişikliklerinin nasıl meydana geldiği ve geliştiği konusundaki varsayımlar olup; öğrenmenin hangi koşullar altında oluşacağını ya da oluşmayacağını betimlemekte; düşünce, davranış, değer ve tutumların anlaşılmasını, kavranmasını sağlamaktır (Kaya 2008; Taşocak 2003a). Eğitimcile-

* Bil. Uzm. İ.Ü. Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu, **Dr. İ.Ü. Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu.

Yazının gönderilme tarihi: 12.01.2009

Yazının basım için kabul tarihi: 07.09.2009

rin hemşirelik eğitim programlarında, farklı sosyo-kültürel özelliklere, deneyim ve becerilere sahip bireylere, farklı konularda eğitim vermek zorunda oldukları dikkate alınır, farklı öğrenme kuramlarından yararlanmaları kaçınılmazdır. Bu doğrultuda ele alındığında; hemşirelik eğitiminin yetiştirme kavramından eğitime, teknik beceri ağırlıklı eğitimden bilimsel sürece yönelmesi, eleştirel ve etik düşünme, öğrenmeyi öğrenme, sorun çözme ve bakımda yaratıcı yaklaşımların öne çıkması hemşirelik felsefesi, kuramları ve eğitiminin değişen, gelişen iç ve dış dinamikler doğrultusunda düzenlenmesini/yapılandırılmasını zorunlu kılmıştır/kılmaktadır. Gerek sağlıklı / hasta bireylerin eğitiminde, gerek hemşirelerin sürekli / hizmet içi eğitimlerinde; gerekse hemşirelik öğrencilerinin eğitiminde rol oynayan eğitimcilerin, öğrenme kuramlarına göre öğrenmenin nasıl gerçekleştiği hakkında bilgi sahibi olması, öğrenme kuramlarının sunduğu bilgilere dayanarak ve öğrencilerin, öğrenme durumlarının farklı özellikler taşıdığını dikkate alarak öğrenme-öğretme sürecini daha iyi planlaması, öğrenme sonucunda düşünce, davranış ve tutumda meydana gelen değişimleri daha iyi kavrayarak öğretim yöntem ve teknikleri, araç-gereçleri belirlemesi / seçmesi ve kullanması, bilgilerini uygulamaya geçirirken analiz ve senteze ulaşması önem taşımaktadır (Başaran 2000; Bevis 1989; Bilen 1999; Billings ve Halstead 1998; Bozdoğan 2003; İşman 2005; Senemoğlu 2000; Tabak 2000; Taşocak 2003a, 2003b; Varış 1991).

Öğrenmeyi açıklayan birçok kuram bulunmakla birlikte; her biri öğrenmeye farklı bir açıdan yaklaşmakta ve gerek bakış açısı gerekse altını çizdikleri çeşitli kavram, ilke ve açılımları ile eğitim bilimine katkıda bulunmuş ve bulunmaktadır (Bozdoğan 2003; Sönmez 2008). Literatür incelendiğinde genel olarak öğrenme kuramlarının; “Davranışçı Öğrenme Kuramı” ve “Bilişsel Öğrenme Kuramı” olmak üzere iki ana grupta toplandığı görülmektedir. Bu iki kuramın bazı noktaları ihmal ettiğini düşünen, bu kuramlara

yeni açılımlar sunan ve üçüncü güç olarak adlandırılan “İnsancıl/Hümanist Kuram” da yaygın bir şekilde kabul görmektedir (Bacanlı 2009; Billings ve Halstead 1998; Cüceloğlu 2002; Demirel 2004; Erden ve Akman 2002; Özden 1999; Tabak 2000).

DAVRANIŞÇI ÖĞRENME KURAMI VE HEMŞİRELİK EĞİTİMİNE YANSIMALARI

Davranışçı öğrenme kuramı yirminci yüzyılın başlarında ortaya çıkmış; Rusya’da Ivan Pavlov, Amerika Birleşik Devletleri’nde Edward Thorndike’in çalışmaları ile kullanılmaya başlamıştır. 1950’li yıllardan sonra eğitim programlarında, 1970-1980’li yıllarda da Bevis, deTornyay, Thompson, Reily ve Oermann’in çalışmaları ile hemşirelik eğitim programlarında yaygın olarak kullanılmaya başlanan davranışçı öğrenme kuramı, ağırlıklı olarak ölçülebilir, gözlenebilir ve incelenebilir davranışlar üzerinde durmaktadır. Davranışçı kuramcılar öğrenmenin, uyarana karşı tepki gösterme süreci olduğunu ve pekiştirme yoluyla davranış değiştirmenin gerçekleştiğini, organizmanın gözlenen davranışında bir değişiklik meydana geldiğinde, öğrenmenin oluştuğunu ileri sürmektedirler. Öğrenme sırasında içsel olarak meydana gelen bilişsel değişiklikleri göz ardı etmekte; öğretimin, beyinde neler olduğuna dayalı olarak tasarlanamayacağını, çünkü bunların gözlenebilir olmadığını belirtmektedirler (Açıkgöz 2005; Bacanlı 2009; Bevis 1989; Billings ve Halstead 1998; Bozdoğan 2003; Cüceloğlu 2002; Demirel 2004; DeYoung 2003; Erden ve Akman 2002; Kaya 2008; İşman 2005; Özden 1999; Senemoğlu 2000; Senemoğlu 2003; Tabak 2000; Taşocak 2003a; <http://www.nln.org/aboutnln/PositionStatements/innovations.htm>).

Literatür incelendiğinde, davranışçı öğrenme kuramcılarının göre davranış değişimine neden olan öğrenme süreçlerinin genellikle; “Klasik Koşullanma”, “Edimsel/Operant Koşullanma” ve “Gözlem Yoluyla Öğrenme” olarak adlandırıldığı görülmektedir (Açıkgöz 2005; Bacanlı 2009;

Bahn 2001; Bevis 1989; Bilen 1999; Bozdoğan 2003; Cüceloğlu 2002; Demirel 2004; DeYoung 2003; Erden ve Akman 2002; Fidan ve Erden 1997; Gözüm ve Bağ 1998; İşman 2005; Özden 1999; Senemoğlu 2000; Senemoğlu 2003; Tabak 2000; Taşocak 2003a; Varış 1991; <http://bfskinner.org.>; <http://www.nln.org/aboutnln/PositionStatements/innovations.htm.>; <http://nobelprize.org>; <http://www.testci.net>).

- Klasik Koşullanma: İlk kez I. Pavlov tarafından ortaya atılan bu kurama göre öğrenme, uyaran ile davranış arasında bağ kurma yoluyla gerçekleşmektedir. Organizma pasiftir ve öğrenme genellikle rastlantısal olarak meydana gelmektedir. Kuram, insanların belirli bir olaya ya da nesneye karşı gösterdikleri korku, kaygı gibi fobik tepkilerin ve duyuşsal öğrenmelerin oluşumunda rol oynamaktadır. Bu nedenle eğitim ortamında uygulanması güçtür.

- Edimsel / Operant Koşullanma: Kuramın temsilcisi E. Thorndike, öğrenmeyi sorun çözme süreci olarak görmüş ve sorunla karşılaşıldığında yapılan çeşitli deneme-yanılma davranışlarından birinin sorunun çözümü olduğunu savunmuştur. Thorndike'ın çalışmalarından hareket eden Skinner ise, organizmanın göstermiş olduğu bir davranışın pekiştirilerek tekrar edilme olasılığının arttırıldığını ve klasik koşullanmadan farklı olarak organizmanın çevresi ile aktif ilişki içinde ele alınması gerektiğini ileri sürmüştür. Kuram, özellikle psikomotor / devimsel ve duyuşsal öğrenmelerin kazandırılmasında önemli rol oynamaktadır.

- Gözlem Yoluyla Öğrenme: Bandura'nın öncülüğünü yaptığı gözlem yoluyla öğrenme kuramı sıklıkla taklit, model alma yoluyla öğrenme, sosyal öğrenme olarak da adlandırılmaktadır. Bandura'ya göre gözlem; bir kişinin diğer kişilerin etkinliklerini basit olarak taklit etmesi değildir; kişinin çevresindeki olayları bilişsel, davranışsal ve çevresel faktörlerin karşılıklı etkileşimiyle sürekli olarak izlemesini ve değerlendirmesini içermektedir. Böylece bireyler çev-

relerindeki kişilerin davranışlarını gözlemlemek ve bu gözlemlerden bazı sonuçlar çıkararak kendileri için yararlı olan durumlarda aynı davranışı göstermektedirler.

Davranışçı Öğrenme Kuramının Hemşirelik Eğitimine Yansımaları

Eğitimcinin düzenlediği ve kontrol ettiği yapılandırılmış öğrenme ortamlarında ağırlıklı olarak kullanılan davranışçı öğrenme kuramının hemşirelik eğitimine yansımaları şu şekilde sıralanabilir (Açıkgöz 2005; Bahn 2001; Bevis 1989; Billings ve Halstead 1998; Erden ve Akman 2002; Fidan ve Erden 1997; Gözüm ve Bağ 1998; İşman 2005; Kurt 2000; Özden 1999; Salvage 1995; Senemoğlu 2000; Tabak 2000; Taşocak 2003a; Varış 1991):

- Davranışçı öğrenme kuramı ilgi, olumlu tutum, olumlu benlik kavramı, akademik özgüven gibi duyuşsal öğrenmelerin; kolostomi bakımı, kan basıncı ölçümü, ilaç dozlarının hesaplanması gibi psikomotor becerilerin kazanılmasında önemli rol oynamaktadır. Bu özelliklerin kazandırılması için kuramın ilkelerinin etkili bir şekilde uygulanmasını sağlayacak hemşirelik eğitim programları düzenlenmelidir.

- Öğrenme-öğretme sürecine başlamadan önce öğrencilere kazandırılmak istenen hedeflerin belirlenmesi önemlidir. Bu nedenle hemşirelik eğitim programlarında, öğrencilere kazandırılacak hedef/mesleğe özgü hedef ve hedef davranışlar çok iyi belirlenmelidir.

- Öğrencilere kazandırılması istenilen hedef davranışlar, öğrencilerin özelliklerine, hazırbulunmuşluk düzeyine, ilgi, tutum, geçmiş yaşantı, deneyim ve becerilerine uygun olmalıdır.

- Öğrencinin hedef davranışı kazanması için öğrenme ortamında seçilecek/kullanılacak uyarıların dikkat çekici ve hedef davranışa yöneltici nitelikte olmasına özen gösterilmelidir.

- Öğrenci tarafından yapılan olumlu davranışlar ve uygulamalar eğitimciler tarafından hemen

pekiştirilmeli, bu yolla öğrencinin özgüveni ve öğrenmeye güdülenmesi arttırılmalıdır.

- Öğrencilerin bireysel farklılıklarını dikkate alan öğrenme ortamları düzenlenmeli ve bireysel uygulama yapmalarına fırsat verilmelidir.
- Öğrencilerin öğrenme ortamına etkin katılmaları, bazı bilgi ve becerileri yaparak yaşayarak ve tekrarlayarak öğrenmeleri desteklenmelidir.
- Okulda yaşanan olaylarla ilgili olumsuzluk, okul ve okulla ilgili diğer öğelere de genellenabilir. Bu nedenle öğrencilere olumlu öğrenme yaşantıları kazandırılmalıdır.
- Eğitimciler bilişsel, duyuşsal, psikomotor ve sosyal yeterliklere sahip iyi birer rol model olmalıdır.
- Eğitimciler, gösterip yaptırma, rol yapma vb. öğretim yöntem ve tekniklerini kullanarak etkin öğretim yaşantıları sağlamalı, olumlu sağlık davranışları sergileyen bireyleri model olarak kullanmalıdır.

BİLİŞSEL ÖĞRENME KURAMI VE HEMŞİRELİK EĞİTİMİNE YANSIMALARI

Bu kuramın temsilcileri Gestalt okulu psikologları (Max Wertheimer, Wolfgang Kohler, Kurt Koffka ve Kurt Lewin), Gagne, Piaget, Bruner ve Ausubel'dir. Bilişsel öğrenme kuramı; uyarıların algılanması, kodlanması, kavram ve ilke öğrenme, sorun çözme, eleştirel düşünme becerilerinin kazanılması, yeni bilgilerin eskileri ile karşılaştırılması, bu bilgilerin belleğe depolanması ve hatırlanması gibi zihinsel süreçlerle ilgilenmekte ve öğrenme sürecini bu şekilde açıklamaktadır. Hayvanlar üzerinde yapılan deney sonuçlarını insanlara genelleyen davranışçı kuramcılar aksine bilişsel kuramcılar merkeze insanı koymakta ve bazı zihinsel süreçlerin sadece insana özgü ve öğrenmede belirleyici olduğunu savunmaktadırlar. Bu doğrultuda ele alındığında zihinsel süreçlerin biçimlendirilmesinde; öğrencinin öğrenme-öğretme

sürecine etkin katılımı, güdülenmesi, içsel süreçleri ve bireysel özellikleri önem taşımaktadır (Bacanlı 2009; Bahn 2001; Bevis 1989; Billings ve Halstead 1998; Bozdoğan 2003; Cüceloğlu 2002; Demirel 2004; DeYoung 2003; Erden ve Akman 2002; Fidan ve Erden 1997; İşman 2005; Kurt 2000; Özden 1999; Senemoğlu 2000; Senemoğlu 2003; Tabak 2000; Taşocak 2003a; Varış 1991).

Bilişsel Öğrenme Kuramının Hemşirelik Eğitimine Yansımaları

Öğrenmenin anlama, düşünme ve yorumlama gibi bilişsel boyutlarını vurgulayan bilişsel öğrenme kuramının hemşirelik eğitimine yansımaları şu şekilde sıralanabilir (Bevis 1989; Billings ve Halstead 1998; Cüceloğlu 2002; DeYoung 2003; Erden ve Akman 2002; Fidan ve Erden 1997; İşman 2005; Kurt 2000; Özden 1999; Senemoğlu 2000; Sönmez 2008; Tabak 2000; Taşocak 2003a; Varış 1991):

- Hemşirelik eğitim programlarında kazandırılacak hedefler, davranışlar ve ilgili içerik düzenlenirken öğrencilerin gereksinimleri, hazırbulunuşluk düzeyleri, inançları, değerleri, tutumları, geçmiş öğrenme yaşantıları ve deneyimleri dikkate alınmalı, eğitim programları bu doğrultuda yeniden yapılandırılmalıdır.
- Öğrencinin gelişim düzeyi gözönüne alınarak içeriğin basitten karmaşığa, bilinenden bilinmeyene doğru aşamalandırılmasının öğrenmeyi kolaylaştırdığı ve sürekliliği sağladığı unutulmamalı; dersin temel çerçevesi/içeriği öğrenciye bir bütünlük içinde verilmeli, daha sonra ayrıntıya inilmelidir.
- Öğrencinin sorunun doğasını anlaması, sorunun öğeleri arasındaki ilişkileri keşfetmesi/farketmesi ve olası çözüm yollarını saptaması için gerekli öğrenme ortamı hazırlanmalıdır.
- Öğrencilerin eleştirel ve yaratıcı düşünmeyi, konunun özünü kavramayı, kavram ve fikirlerin ayrıntılarına girmeyi, bunları farklı durumlara/diğer alanlara uyarlamayı öğrenmeleri ve

bu yolla öğrenme-öğretme sürecine etkin katılımları desteklenmelidir.

- Öğrencinin öğrenmeye karşı olumlu tutum geliştirmesini, güdülenmesini, eksikliklerini gidermesini, hatalarını düzeltmesini sağlamak amacıyla öğrenme-öğretme sürecinde geribildirim verilmelidir.
- Eğitimciler otorite figürü olmamalı, öğrencilerin öz potansiyellerini ortaya çıkarmalarında ve kullanmalarında rehber olmalıdır.

İNSANCIL/HÜMANİST KURAM ve HEMŞİRELİK EĞİTİMİNE YANSIMALARI

İnsancıl / Hümanist kuramı ortaya atan ve ilkelerini belirleyen A. Maslow iken, eğitimle ilgili olarak daha çok C. Rogers'ın düşünceleri yaygınlaşmıştır. Hümanist kuram, diğer bireyle karşı insancıl bir bakış açısı/tutum geliştirmeyi vurgulamakta; bireyin duygu ve düşüncelerinin değerli olduğuna, bireysel kimliğinin, öz potansiyelinin ve sağlıklı bir benlik duygusunun gelişmesi için eğitimde duyuşsal öğrenmelerin ön plana alınması gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu kurama göre, asıl olan bireydir, öğrenme ise, öğrencinin içeriği kendi amaçları doğrultusunda önemli olarak algılaması durumunda gerçekleşmektedir (Bacanlı 2009; Billings ve Halstead 1998; Bozdoğan 2003; Hesapçioğlu 1994; Maslow 2001).

Bu kuramı savunanlar; öğrencinin biricikliği, teklifi, bireyselliği ve eğitimcinin özerkliği olmak üzere iki ana noktayı vurgulamaktadırlar. Öğrenci önemlidir, öğrenme-öğretme sürecinin merkezinde öğretilmesi gereken davranış değil, öğrenci bulunmalıdır. Eğitimci ise sınıfta, dışarıdan verilen birtakım kuralların uygulayıcısı olmamalı, kuramın savunduğu insancıl tutum ve davranışları yansıtmada iyi bir rol model olmalıdır. Bu özellikleri ile hümanist kuram, eğitimde/sınıf içi etkinliklerde bireye, bireysel değerlere önem verilmesi ve saygı gösterilmesi gerektiğini savunmaktadır. Hümanist kuramın, öğrencinin bireyselliğini ve duygularını merkeze

alması, eğitimcinin rolünü yeniden tanımlaması nedeni ile öğrenme-öğretme sürecinde öncelikle dikkate alınması önem taşımaktadır. Hemşireliğin odağında da sağlıklı/hasta birey, aile ve toplumun olması, hemşireliğin felsefi temeli, eğitimi, araştırmaları, bakım ve uygulamaları ile ilgili paradigmalarında yaşanan değişme ve gelişmeler, kuramsal temelinin ve uygulamalarının hümanist kuram temelinde ele alınmasını zorunlu hale getirmiştir/getirmektedir (Açıkgöz 2005; Alspach 1995; Bacanlı 2009; Barutçugil 2002; Billings ve Halstead 1998; Bozdoğan 2003; Demirel 2004; Kurt 2000; Maslow 2001; Senemoğlu 2003; Tabak 2000; Taşocak 2003a; 2003b; Topkaya 2008).

İnsancıl/Hümanist Kuramın Hemşirelik Eğitimi-ne Yansımaları

İnsanı birey olarak ele alan ve onu yaşamının anlamı ve amacı olan bir bütün olarak kabul eden hümanist kuramın hemşirelik eğitimine yansımaları şu şekilde sıralanabilir (Açıkgöz 2005; Alspach 1995; Barutçugil 2002; Billings ve Halstead 1998; Demirel 2004; Hesapçioğlu 1994; Kurt 2000; Maslow 2001; Salvage 1995; Senemoğlu 2003; Tabak 2000; Taşocak 2003a):

- Öğrencinin bütünsel gelişimini ve mesleki yaşamını dikkate alan geniş kapsamlı hedefler içeren eğitim programları düzenlenmelidir.
- Eğitim ortamında öğrencinin biricikliği, teklifi ve bireyselliği biyo-psiko-sosyo-kültürel bir bütünlük içinde ele alınmalıdır.
- Kalıcı izli öğrenmeler oluşturmak için öğrencilerin yaratıcılıklarını, özgüven duygularını, öz potansiyellerini farketmeleri ve geliştirmeleri sağlanmalıdır.
- Öğrencinin öğrenme-öğretme sürecine etkin katılımı sağlanmalı, kendisi ve çevresiyle olan ilişkisi, geçmiş öğrenme yaşantı ve deneyimleri, duygu, düşünce ve değerleri dikkate alınmalıdır.
- Öğrencinin, öğrenme yaşantılarının amacını

kavraması, bu amaca ulaşma isteği duyarak öğrenme-öğretme sürecinde sorumluluk üstlenmesi ve özleştirme yaparak kendi kendini değerlendirmesi sağlanmalıdır.

- Ahlaki değerler, eğitimin doğal süreci içinde ele alınmalı, öğrencilerde değerler sistemi oluşturmaya katkıda bulunulmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Hemşirelik eğitiminde davranışçı öğrenme kuramı ve ilkelerinin sınırlı bir çerçeve çizmesi nedeniyle bilişsel ve hümanist kuramın ağırlıklı olarak kullanılması; hemşirelik eğitiminin bilimsel temelinin geliştirilmesine katkıda bulunmuş, sorgulayıcı ve araştırmacı öğrenmenin öne çıkmasına, yeni fikirlerin ve kuramların değişik şekillerde kullanılmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda ele alındığında eğitimcilerin, eğitim programlarının yapılandırılmasında ve öğrencilerde kalıcı izli öğrenmelerin oluşturulmasında farklı öğrenme kuramlarından yararlanmaları zorunlu hale gelmiştir/gelmektedir. Ayrıca, kuramların gelecekte yapılacak olan çalışmalarda ayrıntılı olarak irdelenmesi, öğrenme-öğretme sürecinin daha etkin bir şekilde planlamasında yararlı olacaktır.

KAYNAKLAR

- Açıköz Ün, K. (2005). Etkili Öğrenme ve Öğretme. 6. basım, Eğitim Dünyası Yayınları, İzmir, 7-18 / 217-232.
- Alspach, G. J. (1995). The Educational Process in Nursing Staff Development. Mosby Year Book, St. Louis:56-66.
- Bacanlı, H. (2009). Eğitim Psikolojisi. 14. basım, Asal Yayınları, Ankara, 161-202.
- Bahn, D. (2001). Social learning theory: Its application in the context of nurse education. Nurse Education Today, 21(2): 110-117.
- Barutçugil, İ. (2002). Eğitim Becerilerinin Geliştirilmesi Eğiticinin Eğitimi. 2. basım, Kariyer Yayıncılık İletişim Eğitim Hizmetleri Ltd. Şti., İstanbul, 81-97.
- Başaran, İ. E. (2000). Eğitim Psikolojisi - Eğitimin Psikolojik Temelleri. Feryal Matbaası, Ankara, 35-65.
- Bevis, O. (1989). Curriculum Building in Nursing: A Process. Sudbury-Massachusetts: Jones Bartlett Publishers, 78-82.
- Bilen, M. (1999). Plandan Uygulamaya Öğretim. Anı Yayıncılık, Ankara, 41-42/80-81.

Billings, D., Halstead, J. (1998). Teaching in Nursing a Guide for Faculty. USA: W. B. Saunders Company, 215-233.

- Bozdoğan, Z. (2003). Etkili Öğretmen Olabilmek, <http://e-kutuphane.egitimsen.org.tr/pdf/326.pdf> (23.02.2009).
- Cüceloğlu, D. (2002). İnsan ve Davranışı Psikolojinin Temel Kavramları. 11. basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 139-167.
- Demirel, Ö. (2004). Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme. 7. basım, Pegem Yayıncılık, Ankara, 29-43.
- DeYoung, S. (2003). Teaching Strategies for Nurse Educators. Pearson Education LTD, New Jersey, 15-30.
- Erden, M., Akman, Y. (2002). Gelişim ve Öğrenme. 11. basım, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 132-211.
- Fidan, N., Erden, M. (1997). Eğitime Giriş. Alkım Yayıncılık, Ankara, 145-160.
- Gözüm, S., Bağ, B. (1998). Etkin sağlık eğitiminde sosyal bilişsel öğrenme kuramının kullanımı. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 1(2): 32-43.
- Hesapçıoğlu, M. (1994). Öğretim İlke ve Yöntemleri: Eğitim Programları ve Öğretim. 3. basım, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 238-240.
- İşman, A. (2005). Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme. 1. basım, Pegem Yayıncılık, Ankara, 62-82.
- Kaya, Z. (2008). Eğitimin psikolojik temelleri. Demirel, Ö., Kaya, Z. (Eds.). Eğitim Bilimine Giriş. 3. basım, Pegem Yayıncılık, Ankara, 97-126.
- Kurt, İ. (2000). Yetişkin Eğitimi. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 148-152.
- Maslow, A. (2001). İnsan Olmanın Psikolojisi. Çeviren: O. Gündüz, Kuraldışı Yayınevi, İstanbul, 45-46.
- Özden, Y. (1999). Öğrenme ve Öğretme. Pegem Yayıncılık, Ankara, 21-29.
- Salvage, J. (1995). Hemşirelikte Etkinliğe Doğru Eylem. Ülker, S. (Ed.). Aydoğdu Ofset, Ankara, 76-79.
- Senemoğlu, N. (2000). Gelişim, Öğrenme ve Öğretim - Kuramdan Uygulamaya. Gazi Kitabevi, Ankara, 92-266.
- Senemoğlu, N. (2003). Eğitimin psikolojik temelleri. Sönmez, V. (Ed.). Öğretmenlik Mesleğine Giriş. 3. basım, Anı Yayıncılık, Ankara, 107-142.
- Sönmez, V. (2008). Öğretim İlke ve Yöntemleri. 2. basım, Anı yayıncılık, Ankara, 87-100.
- Tabak, S. R. (2000). Sağlık Eğitimi. Somgür Yayıncılık, Ankara, 82-94.
- Taşocak, G. (2003a). Hasta Eğitimi. İstanbul Üniversitesi Basım ve Yayınevi Müdürlüğü, İstanbul, 18-24.
- Taşocak, G. (2003b). Öğretmeden öğrenmeye: Felsefi ve kuramsal temeller, stratejiler. I. Uluslararası & V. Ulusal

Hemşirelik Eğitimi Kongresi Kitabı, Özlem Grafik Matbaacılık, İstanbul, 7-12.

Topkaya, İ. (2008). Hümanistik / İnsancıl Öğrenme Kuramı Işığında Hareket, Beden Eğitimi Spor Öğretimi. <http://www.bca2.blogcu.com/humanistik-insancil> (26.02.2009).

Variş, F. (1991). Eğitim Bilimine Giriş. 1. basım, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 94-115.

Biography of B.F. Skinner (2007). <http://bfskinner.org> (20.02.2007).

Ivan Pavlov- Biography (2007). <http://nobelprize.org> (11.04.2007).

Position Statement: Innovation in Nursing Education: A Call to Reform (2007). <http://www.nln.org/aboutnln/PositionStatements/innovations.htm> (20.02.2007).

Sosyal Bilişsel Kuram (2007). <http://www.testci.net> (02.02.2007).